

Cuộc khảo sát với các chuyên gia, học giả trong khu vực do Viện nghiên cứu Đông Nam Á (ISEAS-Yusof Ishak) thực hiện cho thấy cái nhìn mới mẻ và sâu sắc về mối đe dọa ảnh hưởng của hai cường quốc thế giới là Mỹ và Trung Quốc đối với khu vực Đông Nam Á.

Trung Quốc: quốc tôn trọng, nhưng không còn được yêu mến

Khu vực Đông Nam Á đã trở thành tâm điểm chú ý trong thập kỷ qua vì những lý do đáng ghen tị nhưng cũng không mong muốn. Việc được công nhận là một trong những khu vực tăng trưởng kinh tế năng động và nhanh nhất trên thế giới mà các nhà đầu tư và kinh doanh toàn cầu mong muốn có phần trong đó rõ ràng là yếu tố

tích cực. Bên cạnh đó, sự tranh giành ảnh hưởng trong khu vực ngày càng tăng giữa Trung Quốc và Mỹ đã trở thành vấn đề gây lo ngại nghiêm trọng.

Ảnh hưởng bao trùm của Trung Quốc đối với khu vực

Trước hết hãy nói về Trung Quốc. Quốc gia này được nhiều người xem là cường quốc kinh tế có ảnh hưởng lớn nhất đối với khu vực Đông Nam Á, lớn hơn nhiều so với kết quả thặng dư dầu luồn năm 2019. Trung Quốc nhận được sự phiêu bạt hơn 10 lần so với bất kỳ nước nào khác.

Một số nhà kinh tế sẽ cảm thấy bối rối về điều này vì nó không tương thích với dòng lưu kinh tế khách quan. Chẳng hạn, số liệu thống kê chính thức của Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á (ASEAN) năm 2018 cho thấy Trung Quốc đứng sau Liên minh châu Âu (EU) và Nhật Bản về dòng vốn đầu tư bên ngoài chảy vào khu vực Đông Nam Á. Tương tự, về số vốn đầu tư trong khu vực, các công ty Trung Quốc chỉ chiếm một phần nhỏ so với các công ty từ Mỹ, Nhật Bản và châu Âu. Ngay cả về thương mại, mặc dù Trung Quốc là đối tác thương mại hàng đầu của nhiều nước ASEAN, nhưng nước này chỉ chiếm 18% tổng kim ngạch thương mại của khu vực.

Một lý do có thể giải thích cho kết quả này là Trung Quốc chi phí các lĩnh vực đầu tiên thay và được đưa lên một báo hiệu hơn như du lịch. Ngành du lịch khu vực cũng cần phải nhanh chóng hành động vì tác động trực tiếp của sự sụt giảm lượng du khách Trung Quốc do dịch viêm đường hô hấp cấp COVID-19 đối với nền kinh tế đã được chứng minh đầy đủ.

Một lý do nữa cũng có thể là nhà nước Trung Quốc được cho là có dính líu nhiều hơn vào các dự án của các công ty Trung Quốc, và đồng nghiệp thu hút nhiều hơn sự chú ý của các phương tiện truyền thông. Chẳng hạn, mặc dù Chính phủ Malaysia đã đàm phán với Bắc Kinh về dự án Tuyến đường sắt duyên hải miền Đông, nhưng người ta cho rằng Kuala Lumpur sẽ không đàm phán với Washington về các dự án đầu tư của Microsoft hay Dells. Nếu nhận thức này quá thực là một nhân tố có tính chi phối, thì bản chất của hệ thống kinh tế Trung Quốc sẽ luôn mang lợi cho nó trong ảnh hưởng lớn hơn.

Đi kèm với sự biến chuyển

Tuy nhiên, ngay cả hơn 70% số người được khảo sát xác định Trung Quốc là bên tham gia kinh tế có ảnh hưởng lớn nhất đối với khu vực vốn biến chuyển và điểu này. Điều này phản ánh quan điểm của những người cho rằng Mỹ là nước có ảnh hưởng kinh tế lớn nhất trong khu vực Đông Nam Á. Sự biến chuyển về Trung Quốc cũng xuất hiện trong một loạt vấn đề khác liên quan đến Sáng kiến “Vành đai và Con đường” (BRI) của Trung Quốc.

Trong khi phần lớn, nếu không muốn nói là tất cả 10 nước thành viên ASEAN hoan nghênh sự đầu tư của Trung Quốc vào BRI, thì đa số những người tham gia cuộc khảo sát do ISEAS-Yusof Ishak thực hiện ở 7 nước hầu như không tin vào những cam kết của Bắc Kinh về việc giao dịch bình đẳng với họ. Việt Nam, Philippines và Indonesia là những nước hoài nghi nhất.

Ở Myanmar, nước đã chào đón Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình trong chuyến thăm cấp nhà nước đến đây vào tháng 1/2020 và khởi động lại 3 dự án lớn trong khuôn khổ BRI, chỉ 10 người được hỏi thì có 6 người hầu như không tin vào kế hoạch này. Ngay cả những người được khảo sát ở Campuchia, một trong những đối tác thân cận nhất của Trung Quốc, cũng cho thấy thái độ tích cực hơn một chút khi trả lời các câu hỏi được đưa ra. Brunei là ngoại lệ duy nhất có thái độ hoàn toàn tích cực trước những cam đoan của Trung Quốc về BRI.

Có thể không hành động vì lợi ích chung

Nguyên nhân của toàn bộ thái độ thận trọng này đối với Trung Quốc là gì? Nó bắt nguồn từ nhận thức về thái độ của Trung Quốc đối với những vấn đề thuộc mối quan tâm chung như hòa bình, thịnh vượng và sự quân lý trên toàn cầu. Chỉ có 16% số người được hỏi tin rằng Trung Quốc sẽ hành động vì những lợi ích chung, trong khi đó, hơn 60% số người được hỏi hầu như không tin như vậy. Số người nói không đã gia tăng trong năm 2019.

Việc xem xét kỹ càng hơn phần ứng xử cấp quốc gia cho thấy đa số người dân ở hai nước Brunei và Lào có thái độ lạc quan đối với Trung Quốc. Những kết quả này cũng

phản ánh sự phân chia về địa tuỵ: Giai thanh niên hoà nghi nhiệu hơn về Trung Quốc, làm gia tăng khỏ năng nhúng lo ngại về Trung Quốc sẽ kéo dài và thậm chí có thể tăng lên.

Vậy đối với khu vực này, nước nào sẽ hưởng nhiều hơn từ những lợi ích chung? Hầu hết đều cho rằng đó là Nhật Bản và EU, còn là những bên ủng hộ những mối tự do. Trung Quốc và Mỹ tất lợi phía sau, với tỷ lệ ngườ ủng hộ mối nước là 15% tăng số ngườ đồng hợ. Mỹ làm tốt hơn Trung Quốc trong việc duy trì trật tự dựa trên nguyên tắc và luật pháp quốc tế.

Không phải tất cả đều là tin xấu đối với Trung Quốc

Liệu có phải Trung Quốc đã đánh mất lòng tin của Đông Nam Á? Hoàn toàn không phải như vậy, đặc biệt là khi xét về trung hạn. Trên thực tế, có một số điểm thú vị cho thấy Trung Quốc có thể giành được lòng tin của những ngườ còn đang hoà nghi. Một trong số đó là mối quan hệ giữa Trung Quốc và khu vực Đông Nam Á đang trên đà phát triển. Nhìn chung, số ngườ có cái nhìn lạc quan về mối quan hệ này nhiều hơn số ngườ có thái độ bi quan. Ví dụ này cũng đúng đối với vấn đề phát triển mạng 5G, lĩnh vực mà các công ty Trung Quốc đứng thứ hai, chỉ sau hãng Samsung của Hàn Quốc. Quyết định gần đây của Anh cho phép công ty công nghệ khổng lồ Huawei của Trung Quốc tham gia phát triển hệ thống mạng 5G trong tương lai của nước này cho thấy sự cởi mở của Anh, bất chấp mối quan hệ chặt chẽ giữa họ và Mỹ. Sự cởi mở này là thật mà Trung Quốc có thể dựa vào để lấy lợi lòng tin.

Tuy nhiên, có nhiều ngườ bi quan về giới pháp hoà bình cho các tranh chấp lãnh thổ dựa trên luật pháp quốc tế và sự tôn trọng của Trung Quốc đối với chủ quyền và các lựa chọn chính sách đối ngoại của các nước khác. Việc Trung Quốc gia tăng hơn nữa sự chi phối về kinh tế và sự đóng góp lực trong vấn đề Biển Đông và sông Mekong khiến những ngườ lực quan tâm có cái nhìn tiêu cực hơn về Bắc Kinh.

Một dấu hiệu tích cực khác đối với Trung Quốc là đa số ngườ dân ở 5 nước ASEAN bao gồm Brunei, Campuchia, Lào, Malaysia và Myanmar đều lựa chọn Trung Quốc, chỉ không phải Mỹ, nếu họ buộc phải lựa chọn một trong hai cường quốc này. Tuy nhiên, cho dù Trung Quốc có một số quân bài có thể tham gia cuộc chơi, họ vẫn phải thận trọng khi sự đóng những quân bài đó.

Mỹ ở Đông Nam Á: Nên hay đi?

Theo kết quả của cuộc khảo sát năm 2020 của ISEAS-Yusof Ishak, Trung Quốc đã lấn át Mỹ và trở thành bên tham gia chính trị và chính lý có ảnh hưởng lớn nhất ở khu vực Đông Nam Á, cho dù kết quả khảo sát năm 2019 cho thấy Mỹ chi phối ảnh hưởng chính trị-an ninh trong khu vực.

Những tín hiệu lớn

Chính quyền Trump đã gây chú ý vì thái độ tích cực đối với khu vực châu Á, đặc biệt là Trung Quốc và Triều Tiên, kể từ khi Donald Trump lên làm tổng thống. Mỹ cũng đã tăng cường các hoạt động từ do hàng hải ở Biển Đông, mở rộng ranh giới trong quan hệ với Đài Loan và tăng cường quan hệ với các nước chủ chốt như Nhật Bản, Philippines và Việt Nam. Cùng với Quốc hội, Chính phủ Mỹ thậm chí còn thành lập một đội ngũ và thiết lập sự sẵn sàng tài trợ khiêm tốn để cạnh tranh với Sáng kiến “Vành đai và Con đường” của Trung Quốc trong việc tài trợ cho cơ sở hạ tầng trong khu vực.

Cho dù như vậy, ngày càng có nhiều người trong khu vực hoài nghi về sự can thiệp của Mỹ ở Đông Nam Á. Điều đáng kinh ngạc là gần 80% số người được hỏi cho rằng sự can thiệp của Mỹ đôi khi Chính quyền Donald Trump đã giảm so với thời Barack Obama. Một điều đáng ngạc nhiên khác là sự hiện diện của Mỹ trong các cuộc họp khu vực đã giảm, nhất là thời điểm diễn ra Hội nghị cấp cao Đông Á (EAS) 2019.

Những khái niệm còn trong tranh cãi

Trong hai năm qua, Mỹ đã đưa ra những khái niệm chính lý mới đối với khu vực và khôi phục những khái niệm còn “ngủ đông”. Tuy nhiên, những hành động của Mỹ vẫn chưa thể thuyết phục.

Đã có các chuyên gia cho rằng khái niệm "Đông-Thái Bình Dương" vốn chỉ rõ ràng cho dù Lưu Nôm Góc đã công bố Báo cáo về chiến lược "Đông-Thái Bình Dương" hồi tháng 6/2019. Tuy nhiên, hành động của Mỹ nhằm làm rõ khái niệm này đã giúp họ giành được sự quan tâm lớn hơn. Ngày càng có nhiều nhà phân tích cho rằng đây là trót lọt khu vực mới khi thì. Họ nhận thấy với động lực của Washington rằng khái niệm "Đông-Thái Bình Dương" không phải để kiểm soát Trung Quốc, nhưng nhiều người vẫn lo ngại rằng nó sẽ làm giảm tính thích đáng của ASEAN.

Mỹ đã nhiều lần nhắc lại cam kết của mình về vai trò trung tâm của ASEAN, nhưng cam kết đó có thể mâu thuẫn với chính hành động của Mỹ, đặc biệt là sự hiện diện của các căn cứ quân sự tại EAS. Khu vực này cũng không tin vào "Chỉ số lòng tin của các quốc gia An ninh Tứ giác" (Quad), một dàn xếp phi chính thức giữa Mỹ, Nhật Bản, Úc và Ấn Độ. Quad đã tổ chức thảo luận nhóm cấp cao nhất vào tháng 9/2019 bên lề hội nghị của các hội đồng Liên hợp quốc. Tuy nhiên, thái độ hoài nghi này không biến thành sự miễn cưỡng tham gia các sáng kiến và hoạt động của Quad. Tình hình với quan điểm vẫn còn mơ hồ và bao trùm của ASEAN, các chuyên gia tin rằng các quốc gia trong khu vực vẫn tham gia các hoạt động của nhóm này. Campuchia là quốc gia duy nhất mà nó đã đa số các chuyên gia phản đối ý tưởng tham gia các hoạt động của Quad.

Vấn đề là đối tác được ưa thích

Mặc dù thái độ được bày tỏ trong cuộc khảo sát này có thể giống lên hội chuông cảnh báo của Washington, nhưng tình hình không đơn giản khi xem xét kỹ hơn những kết quả có được. Số người lựa chọn Mỹ là cường quốc có ảnh hưởng lớn nhất trong khu vực (hơn 50%) lớn hơn nhiều so với số người chọn Trung Quốc (15%). Ngoài ra, khi phải lựa chọn với câu hỏi ASEAN nên đứng về bên nào giữa Mỹ và Trung Quốc, hơn một nửa số người được hỏi lựa chọn Mỹ. Tuy nhiên, số lựa chọn của các quốc gia không giống nhau: Trung Quốc là sự lựa chọn rõ ràng với 5 quốc gia thành viên ASEAN như đã nói ở trên.

Hội đồng tại Nhật Bản và EU

Vẫn vẫn để rằng hơn là lòng tin vào việc Mỹ sẽ làm điều đúng đắn vì lợi ích toàn cầu, thì ít người tin tưởng vào Mỹ hiện nay (30%) lớn hơn so với tỷ lệ năm 2019 (27%).

Quá số người dân ở Philippines và Việt Nam, hai nước có tranh chấp lãnh thổ rõ ràng nhất với Trung Quốc trong những năm gần đây, tin rằng Mỹ sẽ hành động đúng.

Tuy nhiên, mức độ tin tưởng của khu vực đối với Mỹ vẫn thấp hơn mức độ tin tưởng vào Nhật Bản, với số người ủng hộ Nhật Bản chiếm hơn 60% số người được hỏi. Mỹ cũng đứng sau EU với tỷ lệ người tin tưởng là 39%. Quả thực, đây là những nước mà các quốc gia Đông Nam Á có thể xem xét các bên thứ ba trong trường hợp xảy ra bất trắc trong bối cảnh thù địch Mỹ-Trung. Chỉ 10 người được hỏi thì có 4 người lựa chọn Nhật Bản; trong khi đó chỉ 3 người được hỏi thì có 1 người lựa chọn EU. Trong những lĩnh vực có thể thu hút mối quan tâm chung, Mỹ tiếp tục có vị thế vững chắc trên cả số trật tự dựa trên nguyên tắc và luật pháp quốc tế, chỉ đứng sau EU. Tuy nhiên, Mỹ đứng sau cả Nhật Bản và EU trong lĩnh vực thương mại tự do.

Điều thú vị là Trung Quốc được cho là ngang hàng với Mỹ trong vai trò lãnh đạo đối với thương mại tự do. Cách đây vài năm, đây là điều khó có thể hình dung; nhưng giờ đây, nhìn đanh này là có thể hiểu được vì Washington đã rút khỏi Hiệp định quan hệ đối tác toàn diện xuyên Thái Bình Dương (TPP) và Mỹ đã tạm thời đình quyết đoán đối với các vấn đề thương mại trong thời gian gần đây.

Dù Mỹ có thể giành lại được vai trò lãnh đạo trong lĩnh vực này, những người vẫn không tin vào sự đóng góp của Mỹ bởi Mỹ đang bị xao lãng bởi các vấn đề nội bộ của chính nước này. Nếu Mỹ thoát ra khỏi những vấn đề này thì họ sẽ có thể càng có thêm quy mô lớn mở rộng dựa vào. Đặc biệt, Mỹ vẫn là lựa chọn hàng đầu trong vấn đề giáo dục phổ thông và tăng cường tiếng Anh - ngoại ngữ được ưa thích nhất trong khu vực - và có thể tận dụng điều này như một lợi thế.

Choi Shing Kwok là Giám đốc của ISEAS (Viện Nghiên cứu Đông Nam Á). Bài viết được đăng trên báo [The Straits Times](#);

Minh Anh (gt)